Dobrzycki, Jerzy

Sympozjum historii astronomii w Hamburgu

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 10/3, 490-491

1965

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tematykę drugiej części spotkania określiły referaty: kierownika oddziału krakowskiego ZHNiT PAN, prof. Kazimierza Opałka *Warunki i czynniki rozwoju nauki w Polsce okresu oświecenia* oraz kierownika Oddziału Historii NPiT IH CSAN dra Luboša Novego i dra Josefa Smolki *O rozwoju nauk przyrodniczych na ziemiach czeskich w XVIII w.*; uzupełnieniem tego ostatniego referatu były komunikaty: kierownika Oddziału HNPiT IH Słowackiej Akademii Nauk dra Jana Tibenskiego oraz dra Jozefa Vlachoviča, również z tego Oddziału, którzy scharakteryzowali odrębne cechy rozwoju nauki i techniki w XVIII w. w Słowacji. O zainteresowaniu wymienioną tematyką świadczyło dwadzieścia pięć głosów w łącznej dyskusji nad referatami i komunikatami, przy czym bardzo ciekawie zarysowały się problemy wynikające z porównania warunków i czynników kształtujących historię nauki w trzech sąsiadujących ze sobą krajach, historię równoczesną chronologicznie, lecz w każdym z tych trzech krajów specyficznie odmienną; w dyskusji znalazły również oddźwięk i kontynuację niektóre zagadnienia pierwszej części konferencji, uwydatniając wagę analizy porównawczej dla teoretycznych i metodologicznych koncepcji historyczno-naukowych.

Sprawozdanie z najbardziej interesujących momentów dyskusji podczas konferencji w Strażnem ukaże się w następnym numerze „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki", w numerze tym bowiem zostaną zamieszczone referaty: prof. K. Opałka oraz drów L. Novego i J. Smolki.

Barbara Olszewska

NRF

SYMPOZJUM HISTORII ASTRONOMII W HAMBURGU

Międzynarodowe sympozjum historii astronomii, zorganizowane przez Komisję 41 (historia astronomii) Międzynarodowej Unii Astronomicznej i Sekcję Historii Nauki Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki, odbyło się w Hamburgu w dniach 22—24 sierpnia 1964 r., bezpośrednio przed kongresem Międzynarodowej Unii Astronomicznej. Gospodarzem sympozjum, jego bezpośrednim inicjatorem i organizatorem był prof. B. Sticker z Institut für Geschichte der Naturwissenschaften Uniwersytetu hamburskiego. Pracownikom Instytutu należą się wyrazy szczerego uznania za wzorową organizację techniczną sympozjum.

W ogólnym temacie sympozjum *Problemy historiografii astronomicznej* wyróżniono dwie grupy zagadnień, wokół których organizatorzy pragnęli rozwinąć obrady. Pierwszy dzień miała więc wypełnić dyskusja nad uwarunkowaniem postępu astronomii przez postęp techniki instrumentalnej. *Praktyczne i podstawowe problemy historiografii astronomicznej* stanowiły drugi temat. Jak to jednak często bywa, uczestnicy zgłosili referaty na ogół bez ściślejszego związku z proponowaną tematyką. O ile zamiar skoncentrowania dyskusji pozostał w dużej mierze nie zrealizowany, to trzeba uznać za bardzo udane wykorzystanie sympozjum dla spotkania i dyskusji dwóch dość różnych zespołów, jakimi są członkowie Komisji 41 Unii Astronomicznej i historycy nauki. Fakt ten podkreślili w swych wystąpieniach prof. V. Ronchi, przewodniczący Sekcji Historii Nauki, i prof. P. G. Kulikowski, przewodniczący Komisji 41 MUA.

Referaty wygłoszone na sympozjum zostaną wkrótce opublikowane jako kolejny tom wydawanej przez A. Beera serii *Vistas in Astronomy*. Powrócimy wtedy do obszerniejszego omówienia kwestii poruszanych w Hamburgu. Na razie wymienię spośród 26 referatów niektóre, mające bardziej ogólny charakter. Tak więc D. J. de Solla Price (New Haven) omówił opracowywany przez siebie katalog przyrządów nau-

kowych sprzed 1500 r. Referaty W. L. Czenakała (Leningrad) i P. G. Kulikowskiego (Moskwa) dały przegląd instrumentów naukowych i rękopisów astronomicznych w muzeach i archiwach ZSRR. J. O. Fleckenstein (Monachium) zwrócił uwagę na niedocenioną — w porównaniu z zabytkami pisma klinowego — rolę papyrusów dla historii astronomii starożytnej. Zastosowanie cyfrowych maszyn elektronicznych do historii astronomii przedstawił w interesującym referacie O. J. Gingerich (Cambridge, Mass.).

Polscy uczestnicy sympozjum wygłosili 3 referaty; były to: T. Przypkowskiego *Gnomonika w Polsce od XIII do XIX wieku*, E. Rybki *Wpływ krakowskiego środowiska intelektualnego w końcu XV w. na powstanie systemu heliocentrycznego* i A. Birkenmajera (wygłoszony przez J. Dobrzyckiego), *Alexius Sylvius Polonus, mało znany konstruktor przyrządów astronomicznych.*

W programie sympozjum znalazło się również otwarcie wystawy *Documenta astronomica*, zorganizowanej w hamburskim Museum für Völkerkunde przez Institut für Geschichte der Naturwissenschaften (prof. B. Sticker) i Staatliche Kunstsammlungen Kassel (kustosz P. A. Kirchvogel). Według zamierzenia organizatorów wystawa miała zobrazować linię rozwojową konstrukcji najważniejszych instrumentów do pomiaru czasu i kąta aż do połowy XIX w. Wystawione eksponaty reprezentowały trzy kategorie przyrządów:

1) Przyrządy pomiarowe, demonstracyjne i rachunkowe typowe dla nauki średniowiecznej (choć konstruowane jeszcze i w XVII w.). Obok licznych astrolabiów (począwszy od XI-wiecznego, arabskiego) znalazły się m. in. XVI-wieczne torkweta Praetoriusa i Habermela oraz słynny srebrny globus nieba ze zbiorów drezdeńskich wykonany dla obserwatorium w Maradze (XIII w.).

2) Nowożytne przyrządy pomiarowe, reprezentowane na wystawie w całym ich wachlarzu od początkowych form sekstantu i kwadrantu do wykształconej w końcu XVIII w. formy narzędzi południkowych. Uwidoczniono tu pozycję, jaką w rozwoju sztuki obserwacyjnej zajęło obserwatorium Wilhelma IV w Kassel. Oprócz jedynego zachowanego instrumentu z tego XVI-wiecznego obserwatorium wystawiono rękopisy oraz reprodukcję podwójnego portretu Wilhelma IV i jego żony. W czasie niedawnej, nie zakończonej jeszcze restauracji tego portretu odkryto pod późniejszymi przemalowaniami przedstawione na dalszym planie portrety astronomów z Kassel oraz instrumenty obserwacyjne.

3) Teleskopy w zastosowaniu do pomiarów astronomicznych. Listę eksponatów w tej grupie otwierają szacowne relikty: domniemana luneta Lippersheya jednego z współwynalazców lunety astronomicznej, modele lunet Galileusza i 2 soczewki Heweliusza. Szczególnie wartościowe było zgromadzenie na wystawie bardzo reprezentatywnego zestawu instrumentów od przełomu wieków XVIII i XIX, dające obraz działalności słynnych warsztatów konstrukcyjnych: Dollonda, Troughtona, Fraunhofera i Repsolda. Wystawa dała rzadką okazję ujrzenia trzech heliometrów (Dollonda z 1786 r., Fraunhofera z ok. 1818 r. i Repsolda z 1888 r.). Uwagę zwiedzających przyciągał też skromny rozmiarami refraktor obserwatorium w Bonn (konstrukcji Fraunhofera, ok. 1845 r.), którym w latach 1852—1859 F. W. Argelander wykonał słynne *Bonner Durchmusterung*, wykaz pozycji ponad 300 000 gwiazd. Początki nowoczesnej astrofizyki reprezentował fotometr Zöllnera z 1862 r. Dział ten uzupełniały rękopisy wielkich astronomów XIX w., Gaussa i Bessela.

Pojedyncze eksponaty z astronomii chińskiej i wielka reprodukcja meksykańskiego koła słonecznego odbiegały tematycznie od całości wystawy. Niedostatkiem jej było skupienie wszystkich przyrządów na niewielkiej powierzchni jednej sali muzeum. Wzorowo za to opracowano drukowany katalog (B. Sticker, P. Kirchvogel, F. Krafft). Zaznaczyć jednak trzeba brak — przy omawianiu historii *torquetum* (s. 28) — jakiejkolwiek wzmianki o Franko de Polonia.

Jerzy Dobrzycki